

НАПРЯМ 1. УКРАЇНЬСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-450-7-1>

СПЕЦИФІКА МОДЕЛЮВАННЯ ФІКЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПЕРСОНАЖА У ДРАМАТИЧНІЙ ПОЕМІ Ю. КОСАЧА «ОБЛОГА»

Атаманчук В. П.

*доктор філологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник Національного центру
«Мала академія наук України»,
професор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
головний науковий співробітник Інституту педагогіки
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Драматична поема Ю. Косача «Облога» (1942) представляє авторську версію можливої історії України. Письменник переосмислює історичні факти, конструюючи імовірний хід історії при увиразненні певних особистісних характеристик головного героя та проєкціях імовірних суспільно-політичних змін, зумовлених посиленням націєтворчого начала. М. Р. Стех зазначає: «З тієї історично доленосної перспективи сприймає постать Тимоша Хмельницького Юрій Косач...» [2, с. 148].

Письменник конструює фікційну свідомість Хмельницького, наділяючи героя харизматичністю та дивовижними здібностями, які спричинюють масштабні перетворення. Бербецький характеризує Хмельницького, визначаючи наслідки його діяльності: «Він викликав потвору – силу степу, / Приборкану, покірну, як здавалось, / І бунту полум'я роздмухав, характерник. / Річпосполиту нашу захитав...» [1, с. 152]. У фікційній свідомості дійових осіб Тиміш Хмельницький постає в образі грізного восначальника, незвичайність якого визнають недоброзичливці.

Драматург окреслює образ Хмельницького через сприйняття інших дійових осіб, які по-різному оцінюють його у відповідності до домінуючих ментальних моделей. Ментальні моделі Беатріче розкривають

сутність її прагнень. Вона вбачає у діях персонажа прояви вищого смислу, а порівняння із Цезарем створює паралелі між стародавнім могутнім Римом та Україною. Характеристика, яку дає Беатріче Хмельницькому, стає відображенням бунтівних устремлінь жінки, яка з юних років мріяла про зустрічі із відважними лицарями. Для Беатріче Хмельницький стає символом її фантастичних прагнень, що протиставляється її емоційно безбарвному оточенню.

Важливу роль у творі відіграють ремарки, у яких розкриваються прикметні особливості функціонування фікційної свідомості дійових осіб, що органічно увиразнюють їхню сутність, яка проявляється у процесі розгортання драматичної дії. В образі Хмельницького драматург підкреслює його пасіонарність, що істотно впливає на формування перебігу подій, за допомогою ремарок: «Він повен сили і радости, кипить увесь, а з раптових рухів і швидких кидів голови видно, що він народжений панувати...» [1, с. 161].

Несподівану зустріч Беатріче і Хмельницького письменник вибудовує за допомогою прийому підсвідомого впізнавання. У розвитку взаємин між Хмельницьким і Беатріче драматург підкреслює особистісні якості героя, які приваблюють жінку, уповільнюючи та відкладаючи фактичне упізнавання Тимоша. У певний момент він натякає Беатріче на свою справжню ідентифікацію: «Тут кличуть Тимошем. Так зви мене... / А прізвища не треба, ним у вас / (сміється) / Дітей малих лякають...» [1, с. 185]. Письменник увиразнює підсвідому прозірливість героїні, яка у розмові із українським ватажком двічі згадує його ім'я.

В образі Дольче драматург зображає різні рівні самоусвідомлення героя й відповідної зовнішньої самопрезентації. Спочатку архітектор вказує на Тимоша як на загрозу для його добробуту, але у відвертій розмові із замаскованим Хмельницьким визначає його як конкурента у сфері соціального визнання.

Паралельно Ю. Косач відтворює процес демістифікації українського командувача, у якому головну роль відіграє Бербецький, що здогадується не лише про його неримське походження, але й про прихильність Беатріче до нього. Підсвідомою прозірливістю, що набуває іронічного значення у контексті розвитку подій, драматург наділяє навіть Дольче, який жартома характеризує вподобання Беатріче.

Література:

1. Косач Ю. Облога. *Кур'єр Кривбасу*. 2013. № 287–289. С. 150–230.
2. Стех М. Р. Косачеві легенди про Тимоша Хмельницького. *Кур'єр Кривбасу*. 2013. № 287–289. С. 146–150.